

El català és assignatura optativa a la majoria de centres educatius de la Franja. En alguns centres, com el Ramon J. Sender de Fraga (a la fotografia)

La nova llei de llengües aprovada per les Corts d'Aragó li furta el nom al català de la Franja i passa a dir-li Llengua Aragonesa Pròpia de l'Aragó Oriental (Lapao). La conseqüència –i, per a molts, l'objectiu final de la llei– seria l'afebliment de l'ús social d'una llengua que, tot i ser molt majoritària, es troba en un punt d'inflexió: el fenomen de la substitució lingüística l'amenaça com mai.

Al'estació d'autobusos de Fraga hi ha un cafè i al cafè, un cambrer. Periodista i fotògraf hem quedat amb Natxo Sorolla, un sociolingüista del Matarranya per parlar de la nova llei de llengües de l'Aragó. Només hi ha un noi jove assegut. "Natxo?". "No...", diu ell. Expliquem al cambrer que hem quedat amb Natxo Sorolla i demanem un cafè. Respon en català: "Ah, deu ser el que ha demanat un tallat i ha marxat un moment, perquè també era català". El periodista és de Morella

fan tres assignatures en català.

i el sociòleg, de Penya-roja de Tastavins. “Hem vingut a fer un reportatge sobre el lapao”. Fa cara d’estranyesa. “De què?”, demana. “De la nova llei de llengües de l’Aragó que diu que vostès parlen lapao”. “Aquí parlem xapurreau... o fragatí, a Fraga; mequinensà, a Mequinensa...”.

Mandíbules atònites. A la Franja de Ponent, el català es parla, no es xapurreja. I el parla un 88,8 per cent de la població, sumant-hi els índexs comar-

cals més alts de coneixement de la llengua en l’àmbit catalanoparlant. Malgrat això, la pertinença administrativa –i la identificació– a una autonomia majoritàriament castellanoparlant i l’absència d’ensenyament reglat en català durant segles, ha reduït al màxim els nivells de consciència sobre quin és el nom de la seva llengua. En comarques com el Matarranya, l’extensió incomprendible d’un qualificatiu desqualificador com *xapurreau* ha desprestigiada la llengua pròpia, encara que per a tots sigui evident que aquesta eina els serveix per a comunicar-se amb els veïns valencians i catalans però no amb els pobles castellanoparlants. Aquesta tendència perillosa cap al desprestigi del seu parlar s’ha aturat en les últimes dècades i l’ensenyament –tímid– del català a les aules s’ha anat estenent naturalment.

Ara la Llei d’ús, protecció i promoció de les llengües i modalitats lingüístiques pròpies de l’Aragó, aprovada el 9 de maig per les Corts d’Aragó amb els vots del PP i el Partit Aragonès furta el nom de la llengua parlada a les comarques de la Franja i l’anomena Llengua Aragonesa Pròpia de l’Aragó Oriental (Lapao, per les seves sigles), alhora que deixa òrfena de nom la llengua que popularment i filològicament es coneix com aragonès: ara els aragonesos del Pirineu, legalment, no parlarien aragonès sinó una “llengua aragonesa pròpia de les àrees pirinenca i prepirinenca”, una altra inefable modalitat lingüística que, per les sigles en castellà, els mitjans de comunicació anomenen Lapapyp. Totes dues apareixen definides per la llei com a llengües i modalitats lingüístiques existents a la comunitat autònoma “a més a més del castellà” –aquesta sí, esmentada pel seu nom popular a l’Aragó i més enllà.

Tot i que la llei no fa servir l’acrònim de Lapao, aquest nom ja s’ha propagat i provoca bromes constants entre la comunitat estudiantil de la Franja. El sociòleg Natxo Sorolla, natural de Penya-roja de Tastavins (Matarranya) ha de sentir acudits i bromes a totes hores, perquè visita cada dia col·legis i instituts de la Franja i del Principat per un treball sobre usos o tries lingüístiques i la seva evolució. Sorolla prepara la seva tesi sobre aquest tema, circumscrit a la Franja, i alhora participa en el projecte

RESOL (Resocialització i Llengües) del CUSC (Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació) de la Universitat de Barcelona i la xarxa CRUSCAT de l’Institut d’Estudis Catalans (IEC), finançat pel Ministeri d’Educació i Ciència. Es tracta de fer un seguiment de les competències lingüístiques dels alumnes des de sisè de primària fins a segon de batxillerat –no sols a la Franja sinó també a la comarca de la Noguera, Palma, Mataró, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern, Manlleu i Castelló de la Plana. Avui Natxo Sorolla ha estat a Tamarit de Llitera i a Fraga i els alumnes tenen ganes de gresca: “Aquest qüestionari està en lapao?”, “On demana quina és la llengua de la teua població hi posem català, fragatí o lapao?”.

Sorolla reconeix que “la notícia ha tingut repercussió” dins i fora de la Franja. Ahir era a la comarca de la Noguera, al Principat, i els xiquets feien les mateixes bromes.

Al cambrer del cafè de l’estació d’autobusos de Fraga la notícia no li ha arribat o, si li ha arribat, per una orelleta li ha entrat i per l’altra li ha sortit.

El nom de la cosa. Ramon Sistac és originari de Camporrells, professor de la Universitat de Lleida de dialectologia i membre de l’IEC. La llei de llengües ja no li fa gràcia: “Al començament tots vam riure la gracieta del lapao, però després hem vist que més enllà del nom hi ha molta mala bava i és un atac desmesurat a la llengua; ningú no s’esperava que arribessin tan lluny”. Pensant-ho fredament opina que la llei “està feta perquè no es faci res, perquè no canviï res: a penes s’havia avançat en la qüestió nominal perquè la llei del 2009 no s’havia desplegat i aquesta nova llei està feta per evitar que es pugui desenvolupar aquella. No es tracta de crear un nou panorama sinó d’impedir qualsevol pas en positiu. No crec que ataquí res, però l’estatus actual d’indefiniició ja els va bé”.

La llei de llengües de 2009, aprovada per l’executiu del socialista Marcel·lí Iglesias (nascut a Bonansa, Ribagorça) amb el suport del Partit Aragonès donava una tímida cooficialitat al català i l’aragonès, obria una lleu possibilitat de poder relacionar-se amb l’administració en aquestes llengües i en garantia

JORDI PLAY

L'administració autonòmica menysté el català. El sociòleg Natxo Sorolla, que estudia l'evolució dels usos lingüístics dels alumnes de la Franja, foto-

l'ensenyament per als qui voluntàriament les triaren. Actualment el català és una optativa a l'ESO en la majoria de centres de la Franja. Només són dues hores a la setmana i la majoria dels alumnes la trien.

Aquesta iniciativa va sorgir dels ajuntaments mateixos de la Franja el 2004, quan molts dels seus alcaldes signaren l'anomenada Declaració de Mequinensa que reclamava aquesta possibilitat.

“Va ser –diu Natxo Sorolla– una iniciativa de José Bada, nascut a Favara de Matarranya i primer conseller de cultura de la Diputació General d'Aragó, i la trien la majoria dels catalanoparlants però també castellanoparlants que pensen que els pot anar bé als seus fills si van a estudiar o treballar a Catalunya”.

Fa cinc anys, un institut de Fraga, el Ramón J. Sender, va començar una experiència per fer servir el català, també, com a llengua vehicular en dues assignatures més, a banda del català. Pep Labat, professor de català i president de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, va ser un dels impulsors d'aquest model

bilingüe. L'experiència s'ha estès a un altre institut de Fraga i dos més s'hi pensen afegir.

Labat creu que és impensable que aquestes iniciatives facin marxa enrere: “Com a alumne, vaig viure els primers anys que ens donaven classe de català, allà pel 1985 o 1986. La professora rebia amenaces i l'havien d'acompanyar de l'escola a casa seva per por que l'agrediren. Això avui és impensable. I la marxa enrere en l'ensenyament del català, també”.

Sistac hi coincideix: “No s'atreviran a tocar l'ensenyament perquè no es pot jugar amb els fills. La gent prefereix no modificar l'*statu quo* ni en un sentit ni en un altre, però si els han donat un dret i després els hi retiren, això cou molt. La decisió de canviar el nom de la llengua ja ha ferit molta gent que no han estat mai especialment defensors de la llengua. I cou més si passes a ser la riota de tots amb un nom estrambòtic com el que han posat. Si toquen les escoles, els pares es revoltarien. Ara la Generalitat de Catalunya els convalida els

estudis pel nivell B de Català i pensen que perdre això per a un fill, que més endavant pot anar a estudiar o treballar a Catalunya, els perjudica”.

Però la possibilitat hi és. La llei no anomena la llengua –de fet li canvia el nom–, més en la línia dels secessionistes de la Franja (representats per la FACAO, Federació d'Associacions Culturals de l'Aragó Oriental (*sic*)) que de l'opinió científica de la filologia –inclòs el Departament de Català de la Universitat de Saragossa–, la Universitat mateixa o el consell escolar. La consellera d'Educació, Dolors Serrat, és nascuda a Ripoll i parla el català, però ella n'ha estat la impulsora –si més no, l'executora. El Partit Aragonès, que, essent soci del PSOE, va votar a favor de l'anterior llei de llengües, també ha votat a favor d'aquesta nova llei.

Saragossa contra la Franja. Concebut amb traïdoria, el text també obre la possibilitat que cada ajuntament li posi nom propi a la Lapao i que els tombs polítics municipals facin parlar

grafiat a l'estació d'autobusos de Fraga.

els seus habitants ara fragatí, d'aquí a quatre anys català, d'aquí a vuit lapao i tornem a començar.

La llei pot tirar enrere passes que s'havien donat per facilitar l'ensenyament. Francesc Ricart, actiu defensor del català a la Franja i autor d'*Escrits contra l'erm. Aspiracions des de la Franja*, recorda que actualment hi ha diversos convenis de col·laboració entre Aragó i Catalunya pel que fa a la coordinació d'un seminari de mestres o el reconeixement del nivell B de català als alumnes amb un cert nivell d'escolarització en català. Opina que el govern aragonès "es farà trampa a ell mateix i permetrà que es continuen donant classes de català argumentant que es fa per la proximitat a Catalunya", com si es tractés d'una tercera llengua.

De fet, són molts a la Franja els qui creuen que la iniciativa del govern aragonès és una decisió presa a Saragossa menyspreant aquestes comarques perquè electoralment tenen molt poca incidència i, en canvi, segurs que qualsevol mostra d'anticatalanisme els dona rèdit

Manifest de professors d'universitats, investigadors i científics de tot el món a favor del reconeixement i dignificació de les llengües minoritàries d'Aragó

*És com un ocell que perd les plomes.
Veus passar una d'elles arrossegada pel vent, i adéu:
una altra paraula que se n'ha anat.*

*Johnny Hill, Jr., de Parker, Arizona,
un dels últims parlants de "chemehuevi"*

Cada dues setmanes mor una llengua. És possible que a la fi de segle hagin desaparegut gairebé la meitat de les prop de 7.000 llengües que es parlen avui al món, a mesura que les comunitats abandonen les seves llengües vernacles en favor de les majoritàries.

En l'Atlas de les llengües en perill del món de la Unesco (2010) s'inclou l'aragonès com una de les que es troben en aquesta situació, possiblement una de les llengües de la Unió Europea que presenta pitjor futur per a la seva conservació. Per la seva banda, el català parlat a Aragó sofreix una franca reculada i castellanització al no disposar d'instruments adequats per a la seva normalització.

En total unes 100.000 persones (un 7% de la població total d'Aragó) parlen una d'aquestes dues llengües minoritàries, un patrimoni immaterial de tota la humanitat de la conservació de la qual tots, i especialment els governs, som responsables.

En 2009 les Corts d'Aragó van aprovar una llei d'ús, protecció i promoció que reconeixia l'existència tant de l'aragonès com del català i garantia l'aprenentatge (voluntari) en l'ensenyament reglat i determinats drets dels parlants, entre ells el de dirigir-se i ser contestats per l'Administració (en determinats casos) en les seves respectives llengües. Aquesta llei mai ha arribat a ser aplicada.

L'actual Govern d'Aragó, desoïnt la normativa internacional (Declaració Universal dels Drets Humans, Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries...), estatal (Constitució espanyola de 1978) i el propi Estatut d'Autonomia pretén, derogant la llei de 2009, aprovar una norma que nega l'existència tant de l'aragonès com del català i condemna aquestes dues llengües (ambdues amb un important llegat literari i amb un interessant present creatiu) a la invisibilitat i a mitjà termini a la seva desaparició.

És per això que els signants d'aquest manifest, membres de la comunitat científica, mostren el seu suport al reconeixement exprés de l'aragonès i el català parlat a Aragó, així com dels drets dels seus parlants, per a un desenvolupament públic normal d'ambdues llengües, en aplicació de la legalitat internacional en aquesta matèria i en igualtat de condicions amb la resta de les llengües d'Espanya, Europa i el món.

*Manifest signat per més de 500 professors i científics,
consultable a
www.roldeestudiosaragoneses.org*

polític a la resta del territori. Pep Labat recorda que, fins i tot, destacats dirigents del PP de la Franja han donat suport evident a l'ensenyament en català i, fins i tot, a la iniciativa bilingüe impulsada al seu institut. Aquests polítics no posaran el crit al cel pel nom de la llengua, però defensarien el model educatiu que ha introduït el català de mica en mica.

Labat creu que el problema de Saragossa és que “intenta construir una identitat aragonesa basant-se només en la negació de la diversitat i la pluriculturalitat: per a ells l'aragonès no parla català, de manera que canvien el nom a la llengua i punt”.

La llengua amenaçada. Sorolla, però, explica que aquest atac arriba en un moment molt delicat per al català a la Franja, perquè es troba en un punt d'inflexió, amb signes preocupants que comença una substitució lingüística i el castellà és adoptat com a llengua familiar per pares catalanoparlants. “Són unes primeres notes d'atenció sobre el fet que el manteniment de la llengua no s'està produint. Fins ara els pares continuaven transmetent el català als fills –fins i tot hi havia certa atracció entre castellanoparlants d'educar els fills en català; hi havia una estabilitat, però ara hem entrat en un punt d'inflexió. Sabíem que podia passar perquè aquesta actitud era débil. No passava res perquè

1. Cartell de senyalització a Fraga. 2. Paisatge del Baix Cinca des de la plaça del Castell de Saidí. 3. Escola infantil a Mequinensa, on els successius ajuntaments han estat més sensibles a la llengua.

hi havia una majoria demogràfica molt clara i no hi havia immigració. Però ara hi ha símptomes de canvi. Entre catalanoparlants hi ha ús del castellà; en famílies bilingües s'adopta el castellà com a llengua familiar i els fills funcionen com a castellanoparlants. Ens trobarem que en població adulta les dades actuals canviaran i, si això no

canvia, pot passar com en capitalitats del País Valencià, com ara Alacant, o com a Catalunya Nord”.

En opinió de Sorolla, les discussions actuals sobre el nom de la llengua són estèrils en un moment en què “s'hauria d'estar discutint quin paper fan l'administració i l'escola per assegurar que aquesta llengua, que hem parlat

La llei preveu una sola acadèmia per a les dues llengües 'indefinides' d'Aragó

gua pròpia que d'altres, com Fraga. 4. Pintada a l'entrada de Torrent de Cinca. 5. Pep Labat és professor de català i vice-president de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca.

i conservat durant segles, es continuï mantenint”.

Una Acadèmia per a dues llengües. La llei encara incorpora una altra novetat inquietant. L'antiga llei de llengües de 2009 preveia un Consell de Llengües –amb representació universitària i política– i dues acadèmies, una per a l'aragonès i una altra per al català –cosa que va neguitejar la comunitat científica, però que semblava ben orientada cap a una assemblea amb filòlegs reconeguts que finalment

reconeixerien com a acadèmia única l'Institut d'Estudis Catalans. Aquesta llei crea un Consell de Llengües del qual ha estat foragitada la universitat –i es compondrà només de cinc membres del govern i cinc triats per les Corts– i una sola Acadèmia Aragonesa de la Llengua, les funcions de la qual són “establir les normes referides a l'ús correcte de les llengües i modalitats lingüístiques pròpies d'Aragó”, la qual cosa sí que podria esdevenir la llavor d'un veritable secessionisme. Però la llei també diu que l'Acadèmia “estarà composta per

persones de reconegut prestigi en l'àmbit de la filologia, literatura i lingüística, preferentment doctors, i preferentment nadius parlants”. Ramon Sistac, que havia estat proposat per a l'Acadèmia del català en l'anterior legislatura –acadèmia que finalment no s'ha constituït, i tampoc la de l'aragonès– opina que la possibilitat que aquesta nova acadèmia es constitueixi és ciència-ficció. “En principi, l'acadèmia és inviable. No hi ha cap precedent d'una acadèmia per a més d'una llengua i, a sobre, de llengües que no s'hagin definit. Cap ni una al món. Si es fes realment una acadèmia d'especialistes que coneguessin aquestes dues llengües no seria motiu per a patir, però probablement es tractaria de reunir una colla de *freaks* i analfabets funcionals que seria absurda. El més probable és que no facin res”.

Burocràcia i política. El mequinensà Jesús Moncada va situar el pròleg de la novel·la *Calaveres atònites* a l'estació d'autobusos de Lleida als anys cinquanta del segle passat: el protagonista, Mollot Fontcalda, un jove advocat barceloní que viatja per primera vegada a Mequinensa per ocupar-hi la plaça de secretari del jutjat de pau que li han adjudicat, busca l'autocar de Mequinensa i no el troba. “Un bastaix cordial i pacient, que aleshores, ho confesso, vaig trobar d'una fatuïtat insuportable, va explicar-me que l'autocar de Mequinensa no podia exhibir-ne el nom de resultes d'una embrolla burocràtica en les concessions de les línies. Havia de buscar un rètol on posés Lleida-Fraga. Ara bé, amb aquesta indicació, ‘Fixa-t’ hi bé, xiquet –va prevenir-me entre dues xuclades al cigarret penjat de la comissura esquerra de la boca–, o et faràs un embolic’, trobaria dos vehicles de la mateixa marca, del mateix model i de la mateixa empresa. Un feia el trajecte escrit al rètol; l'altre, malgrat el cartell, era el de Mequinensa. (...) Què distingia, doncs, un vehicle de l'altre?”

—Redéu, la manera de parlar del xofer, del cobrador i dels viatgers. Els mequinensans no parlen com els de Lleida, ni els lleidatans com els de Seròs, cadascú té el seu geni.”

Les embrolles burocràtiques es succeïxen, però el geni perviu.

Àlex Milian